

פרשת כי תשא

חילול שבת לפיקוח נפש

ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: (שמות פרק לא פסוק יד)
ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: (שמות פרק לא, טז)
ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יקוק מקדשכם: (שמות פרק לא פסוק יג)

הגמ' (יומא פה, ב) דנה מנין שפיקוח נפש דוחה שבת, רבי יוסי ברבי יהודה אומר (שמות לא) את שבתתי תשמרו יכול לכל, תלמוד לומר אך חלק. רבי יונתן בן יוסף אומר (שמות לא) כי קדש היא לכם, היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה. רבי שמעון בן מנסיא אומר (שמות לא) ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

היכא שבא הפיקו"נ ע"י פשיעתו

ויש להסתפק היכא שהחולה פשע בעצמו, האם יש היתר לחלל עליו שבת. הגר"ש קלוגר בספרו חכמת שלמה (או"ח סי' שכט) דן בזה, ועי"ש שצדדי הספק הם האם לדמות להכלל שעשה דוחה ל"ת, שהתם היכא שהוא פשע לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, כמבואר בתוס' (עירובין ק, א ד"ה מתן ד' במתן אחת), על הא דאיתא בגמ' שאם נתערב דם של קרבן שמתן דמן הוא בד' קרנות המזבח, עם דם של קרבן שמתן דמו אינו אלא אחת, שא"א להזות משום חשש בל תוסיף ובל תגרע, והק' בתוס' וליתי עשה דהזאת קרבנות ולידחי לאו דבל תוסיף, ותי' דלא דמי כלל לכלאים בציצית, דהכא ע"י פשיעה הוא בא, והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו, או"ד דשאני פיקו"נ דהוי יותר חמור, ולכן אפילו אם פשע אפשר לחלל עליו שבת. [אילו בדידי, הייתי אומר דאולי שאני הכא שפיקו"נ הותרה לגמרי, ואינן דומה לעשה דוחה ל"ת שאינו אלא הודחה. ואולי תלוי בדיון גדול בראשונים ואחרונים, האם פיקו"נ הותרה או הודחה, ואכמ"ל]

הגר"ש"ק רצה להוכיח מסוגיא דמסכת שבת (מה, א) בעו מיניה דרב מהו לטלטולי שרגא דחנוכתא מקמי חברי בשבתא, ואמר להו שפיר דמי, משום ד"כדי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק". ופרש"י בשעת הדחק היינו סכנה, וק' הרי פיקו"נ דוחה כל התורה, א"כ מה היה הה"א שיהיה אסור לטלטל הנר, ולמה רק משום דכדאי הוא ר"ש לסמוך עליו וכו'. אלא משום שכבר הק' בתוס' מההיא דפרק במה מדליקין (כא, ב) דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ותי' דמיירי הכא אם יארע שלא הניחה על שולחנו, א"כ היות ומיירי שפשע בזה שהיה לו להניחה על שולחנו ואז לא היה בסכנה, שוב אין היתר של פיקו"נ, ואם לאו משום ר"ש דלית ליה מוקצה, לא היה לו היתר לטלטל הנר.

איסור להפליג בספינה סמוך לשבת

קי"ל (או"ח סימן רמח, א) שלדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, ועי' במשנה ברורה (שם) דהרבה טעמים נאמרו ע"ז בפוסקים, שיטת בעה"מ שהטעם הוא דשמא יצטרך הישראל לעשות מלאכה בעצמו בשבת משום פיקו"נ, דמקום

סכנה הוא, או שיעשה הא"י בעל הספינה עברו מלאכה בקשירת הקלע ושאר חילולים. וי"א משום חשש תחומין. והרי"ף ס"ל דאי משום חשש מלאכה או תחומין ודאי היה אסור אף קודם ג' ימים, וגם לדבר מצוה לא היה מותר, אלא דעיקר האיסור משום ביטול מצות עונג שבת, דכל ג' ימים הראשונים יש להם צער מחמת נענוע הספינה שגופו משתבר, וכדכתיב יחוגו וינועו כשכור, וגם מחמת סרחון העולה מן הימים המלוחין, ואין רוחו חוזרת לבוא עד אחר ג' ימים שהורגל בזה.

ממשיך המ"ב דאותן הפוסקים הנ"ל דס"ל דהטעם הוא משום מלאכה או משום תחומין, מה שחילק הברייתא לדידהו בין תוך ג' ימים לקודם ג' ימים, הוא משום דשלשה ימים קודם שבת מקרי קמא שבתא (לפני שבת), וחל עליו להזהר שלא יבוא לידי חילול שבת, אבל קודם ג' ימים דהם מקרי בתר שבת (אחר שבת) העבר, עדיין לא חל עליו אזהרת שבת הבאה, ושרי להפליג בהם, ואז אף אם יצטרך אח"כ לבוא לידי חילול שבת משום פיקוח נפש שרי.

היכא שיבא בוודאי לידי חילול שבת

על ההיא דאמרינן שביום א' ב' וג' מותר להפליג כתב המ"א (ס"ק יד) בשם הכנה"ג בשם הריב"ל דכשיודע בוודאי שיבוא לידי חילול שבת, אסור אף בכה"ג, וכ"כ הרדב"ז. ועל פי זה סומכין עכשיו **שמסכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת, כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא.** לפום ריהטא מבואר במ"א כדברי הגרש"ק שהיכא שהיה אסור לו ליכנס לסכנה אסור לחלל שבת, אבל יבואר בהמשך שאין זה פשוט כלל.

ועי' בקובץ הערות (סימן כג סעיף ג) שהביא דברי המ"א, ותמה עליו איך אפשר לומר שמותר לסכן עצמן, והא אסור להחמיר על עצמו בסכנה. ותי' דהא דפקו"נ דוחה איסורין, אין הכוונה דבשביל פקו"נ הותר לעבור עבירה, אלא דבמקום פקו"נ נדחה האיסור ואין כאן עבירה, אבל אי משכחת שבמקום פיקו"נ יצטרך לעבור, באופן שגם ע"י פיקו"נ לא יהא נדחה, אסור לעבור. וכשמכניס עצמו לידי דחיית שבת, האיסור מתלי תלי וקאי, דאם יחלל שבת אח"כ, נמצא למפרע, שעבר במה שהכניס עצמו לזה, והאיסור הזה אין עליו דחיה, ובכה"ג גם בפיקו"נ אסור.

ומוסיף לחדש דלפי זה גם בשילוח הקן אם עבר ולקח האם, דבידו לתקן הלאו למפרע על ידי קיום העשה, אפשר דאין העשה נדחית מפני פיקו"נ, דאם ידחה העשה, ישאר עליו איסור הלקיחה, דבשעת לקיחה לא היה פיקו"נ.

הגרש"ז זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ז) תמה עליו שהרי אם יסתכן וימות נמצא שהציאה בשיירא גרמה לו למות, ואם אסור לצאת בשיירא מפני חשש חלול שבת באונס, כ"ש דאסור אם ע"י זה יסתכן וימות, ונמצא שאינו מרויח כלום בזה שמחליף דחיית שבת מפני פקו"נ, בעוון חמור של מתחייב בנפשו. ואף שגזירת חז"ל לא לצאת בשיירא היתה משום שבת, מ"מ פשוט הוא דכ"ש דאסור אם יסתכן ע"י זה וימות. ואפילו בשלוח הקן שעבר ממש על לאו דאורייתא, ג"כ בזה שהוא משלח ומוסר נפשו למיתה יצא שכרו בהפסדו ולא תיקן כלום.

עוד הק' דלדבריו ה"ה נמי בחולה היודע שיצטרך ודאי בשבת למים חמים, והיה צריך להכין מלפני השבת ועבר ולא הכין, או שבקום ועשה הוריד את המים בערב שבת מעל האש, וכי יהא רשאי אח"כ להסתכן בשבת ולמות כדי לתקן בכך את העבירה דמעיקרא, שהוריד המים בערב שבת מעל האש. אלא ע"כ שפיקו"נ דוחה הכל, ואפילו אם איסור שעבר למפרע.

הגרמ"פ זצ"ל בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א סימן קכז) ג"כ דן על דברי המ"א וכתב שמדברי הבעה"מ (הנ"ל) הובא בר"ן ובריטב"א, שמפרש האיסור דאין מפליגין משום דמקום סכנה הוא, וג' ימים קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פקו"נ, משמע מזה שאם לא היה פקו"נ דוחה שבת היה מותר, שהרי אינו "מתנה לדחות שבת", ואם כשפשע בהבאת הסכנה אין דוחה שבת מ"ט אסור להפליג, הרי לא ידחה שבת, והיה לו לומר רק דאם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא ידחה שבת. וגם לענין דחוי שבת אם נימא בפשע אין דוחה, אין סברא לחלק בין קודם ג' לאחר ג' דהחלוק בזה הוא רק מדרבנן, ומדאורייתא מותר בכל אופן כדמשמע לכל הפירושים באיסור הפלגה, וא"כ אף אם יפליג מיום א' יהיה אסור לחלל, וא"כ איזה חלוק יש לענין הפלגה לטעם בעה"מ.

חסידים הראשונים

עוד הוכיח הגרמ"פ מסוגיא דמסכת נדה (לח, א) חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי בשבת שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת, ופרש"י שלא תלד בשבת ויצטרכו לחלל עליה את השבת, ואם כשבא הפקו"נ בפשיעה אין מחללין שבת, היה לן לאסור מדינא לכו"ע לשמש קודם רביעי, דיפשעו בהבאת הסכנה בשבת, ולא יוכלו לחלל עליה שבת.

עוד הק' מאי קאמר "שלא יבואו לידי חלול שבת", משמע ששייך שיבא לידי חלול שבת, ואת"ל שהיכא שפשע אסור לו לחלל שבת, א"כ הוי ליה לומר כדי שלא תבוא לידי סכנה כשילדו בשבת ולא יוכלו להצילן. אלא ודאי שמותר לחלל עליהם שבת, דלא יחלקו על משנה מפורשת בפ' מפנין שמחללין שבת על יולדת אף שהם פושעים בזה לחסידים הראשונים ולשמואל, ולכן מדינא מותר לעשות בחול כל דבר הצריך אף שיגרום אח"כ שיהיה סכנה בשבת ויצטרכו לחלל שבת. ומדרבנן אסרו פחות מג' ימים בהפלגה בספינה וכדומה, ולכן מותר לשמש בכל יום, ורק מצד מדת חסידות לא שמשו חסידים הראשונים עד רביעי.

ממשיך האג"מ שמה שכתב הריב"ל שהביא המג"א (הנ"ל) דכיון דידוע בודאי שיחלל שבת אסור, הוא רק אסור להפליג אפילו ביום אב"ג, אבל אם הפליג והיה אח"כ חשש סכנה גם לדידיה יהיה מותר לחלל שבת. דאם נפרש דאסור גם לחלל שבת בעבר והפליג מ"ש ודאי מספק, דצריך לומר שהאיסור לחלל שבת הוא מדאורייתא, דלא מסתבר דרבנן יאסרו בפקו"נ מה שמן התורה מותר, גם אולי אין כח ביד חכמים לגזור שלא להציל בפקו"נ במקום שמותר מה"ת, אלא ודאי שלא קאי הריב"ל אלא לענין להפליג שאוסר אף ביום אב"ג, ומן התורה גם הוא סובר כהשו"ע שמותר, משום דבחול מותר לעשות כל דבר הצריך לו אף שיגרום שיהיה לו סכנה מזה בשבת, אם לא יעשה אז מלאכה, ורק מדרבנן סובר שאסרו אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת דהוה כמתנה לחלל שבת. ובספק לא אסרו בג' ימים הראשונים של השבוע כמו בכל ספק דרבנן, ובפחות מג' ימים סובר הריב"ל שהחמירו אף בספק, דכיון דהוא קמי שבתא מיחזי כמתנה לחלל שבת אף בספק משום דצריך כבר לחשוב אודות שבת.

ומש"כ המג"א ועפ"ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן שלא לחלל שבת לא איירי ביש חשש סכנה ממש שהחמיר בזה הוא מתחייב בנפשו, אלא דיש דברים שתלוי בטבע האדם שאיש שטבעו אמיץ לב אין חושב זה לסכנה שאינו ירא להשאר לבדו, אך יש אנשים מוגי הלב וחושבים זה לסכנה ומותרין לחלל אם יצטרכו בכה"ג בשבת שהרי אין יכולין לערב

להם שלא יהיה סכנה. ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו, ולכן מאחר שאסור לילך בשיירא אם יהיו מוגי הלב ויצטרכו לחלל שבת הם מחליטים בעצמם להבליג על דעתם שלא לחוש לדבר שהרבה אנשים אין חושבין זה לסכנה ולא יצטרכו לחלל שבת ומותרין לילך. ובע"כ צריך לומר כן, דאל"כ איך היו מותרין להסתכן בעצמן הא סכנתא חמירא מאיסורא, אלא ודאי כדבארתי.

מחלוקת בעה"מ ורמב"ן באישתפוף חמימי

והנה הר"ן (שבת דף נג, א בדפי הרי"ף) כתב שהיכא שמל הילד ונשפך המים חמים שהוכן לצורך רחיצת התינוק אחרי המילה, בוודאי מותר לחמם מים חדשים, משום דיש כאן משום פיקו"נ אם לא ירחץ התינוק אחרי המילה במים חמים כדאיתא בגמ'. אבל היכא דיש מים לרחצו לפני המילה, ולפני שמל התינוק נשפך המים המיועדים לרחיצה שלאחר המילה, אז יש להסתפק מי אמרינן תדחה מילה כיון שאם נימול נצטרך אחר כך לחלל את השבת במכשירין, או דילמא השתא מיהת בדין מהלינן ובתר הכי פקוח נפש הוא שדוחה את השבת. ועי"ש שנחלקו בזה הרמב"ן ובעל המאור, דעת הרמב"ן דשרי למימהלי, **שאין למצוה אלא שעתה**, ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת, דבתר הכי פקוח נפש הוא דדחי ליה ולא מכשירי מילה.

אבל דעת בעה"מ דכל היכא דאישתפוף חמימי דבתר מילה (לפני מילה) תדחה מילה, וכן דעת הרשב"א. והביא ראיה מדתנן בפ"ק דביצה (ב, א) ב"ה אומרים לא ישחט אא"כ היה לו דקר נעוץ מבעוד יום, וב"ש מתירין. ושון שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, ואם איתא שמלין מפני שבשעת מילה אין כאן דחיית מכשירין ואח"כ פקוח נפש הוא שדוחה, ה"נ נשחוט מפני שמחת יום טוב, "שאין למצוה אלא בשעתה", ולאחר מכאן נימא שמצות כסוי הוא שדוחה, אלא ש"מ כל שאין לו מים חמים לרחוץ התינוק לאחר המילה, ויצטרך לחלל שבת להחם מים, אסור למול.

ועי' בהגהת מהר"ן חיות (גדה שם) שלפי הרמב"ן שיכול למול, ואם יצטרך לחלל שבת יחלל, א"כ למה לא שמשו מטותיהם רק ביום רביעי, הרי עכשיו יש מצוה ואם על ידי זה יצטרך לחלל שבת אין בעיא, א"כ מה החומרא כאן שלא ישמשו וכו'. ויש להוסיף שהרי לא מצאנו לפי הרמב"ן שיש חומרא לא למול התינוק כדי שלא יבא לידי חילול שבת. והיה אפשר לשאול הפוך, לפי בעה"מ שאסור למול, למה באמת מותר לשמש מיטתו בשאר ימים, מאי שנא ממילה שאסור, וי"ל כפשוטו שרק בדה"ו אסור וכאן מיירי הרבה לפני שבת.

פסק הלכה

להלכה נפסק (או"ח סימן שלא סעיף ז) כדברי בעה"מ, וז"ל השו"ע אם לא היה לו כמון שחוק מע"ש, לא ישחקנו אלא לועס בשיניו. אם לא עירב מאתמול יין ושמן ליתן עליה, לא יערבם היום אלא יתן כל א' לבדו. וכתב על זה המשנה ברורה (ס"ק כד) דמכשירי מילה אינם דוחים את השבת, וע"כ אם א"א לו ללועסו בשיניו תדחה המילה, ולא דוקא שחיקה שהיא מלאכה אלא אפילו להביא כמון דרך מבוי שאין משותף נמי אסור. **וכן לא יאמר אמול אותו ולכשיצטרך אח"כ לסממנין משום סכנה אשחוק, דהא פקו"נ דוחה את השבת, דכיון דעכשיו יודע שא"א לו בלא סממנין אחר המילה, מוטב תדחה המילה ולא יביא עצמו לידי חלול שבת, כיון שהיה אפשר להכין מאתמול.** אבל אם נתוודע לו לאחר המילה שאין לו כמון, בודאי מותר להביא אף דרך ר"ה ולשחוק.

הפלגה בספינה מיום רביעי לצורך מצוה

השו"ע (שם סי' רמח, א) כתב שמותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה, ופוסק עמו שישבות, ואם אח"כ לא ישבות אין בכך כלום. מקור הדין הוא בגמ' (שבת יט, ב), א"כ יש להעיר לפי הבעה"מ שס"ל שאסור למול התינוק אם ע"י זה יגרום חילול שבת, אע"פ שעוסק במצוה, א"כ למה מותר להפליג לצורך מצוה, הרי מתנה לחלל שבת. ואולי יש הבדל בין אם עושה בשבת עצמו או ביום חול, דרך למול בשבת ס"ל לבעה"מ שאסור מטעם שמכניס עצמו לחילול שבת, אבל ביום חול אינו אסור אלא בשביל דבר רשות. וכן משמע קצת דברי האג"מ הנ"ל עי"ש, ועדיין צ"ע.

שוב מצאתי שכ"כ בשו"ת הריב"ש (סימן קא), עי"ש שהולך לפי שיטת בעה"מ ולכן מתיר להפליג בספינה ביום ששי לצורך עלייה לא"י, כמו שמאריך שם על חשיבות מצות יישוב א"י, אבל כותב שמה שהתירו כאן להולך לדבר מצוה, היינו לפי שאינו עושה אסור בשבת כלל, ואין כאן אלא שהפליג בחול, שמראה כמתנה לחלל את השבת לכתחלה, ואין זה אסור שבות, אלא גזרת הרואין, ולזה התירו לדבר מצוה, ומפני קולת האסור. אבל בשבת עצמו אסור להפליג, ואפילו לדבר מצוה, שהרי נכנס על דעת לחלל את השבת, אם הישראל עושה מלאכה בעצמו, או נהנה במלאכה שעשה כותי בעבורו.

לצורך מצוה

השו"ע (שם סימן רמח, ד) כותב שהעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא יכול לפרוש, ופוסק עמהם **לשבות**. ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש. וכותב הרמ"א, שיש אומרים כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל. ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה, ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו.

פסיקה לשבות

על מה שכתוב בשו"ע "ופוסק עמהם לשבות", כתב בביאור הלכה שהפסיקה הוא לעיכובא, דלא מבעיא לדעת המ"א בסק"א דסובר דגם בהפלגה בספינה הפסיקה הוא לעיכובא, בודאי גם בזה הוא לעיכובא, ואפילו לדעת שארי אחרונים דס"ל דהפסיקה שם אינה מעכבת, נראה דהכא אין להקל בזה כלל, דבלא"ה מפקפקים הרבה פוסקים על דין זה דסעיף ד' שהוא תמוה, דהאיך התירו בשביל דבר מצוה לגרום את עצמו לחלל שבת בידיים, ואפילו בתחלת השבוע אם הוא יודע שיצטרך לעשות מלאכה בשבת האיך התירו דבר. וכבר האריך בזה הרדב"ז נגד דברי הריב"ש שהביאו לרז"ה לדינא, וגם הריב"ל סובר כמותו והעתיקם המ"א (סקי"ד) וכתב שם דאפילו לדבר מצוה אין שום טעם להתיר בזה, שיודע בודאי שיבוא לבסוף לחילול שבת.

ולכן כתב הביה"ל דאם יודע בודאי שיבא לבסוף לחלול שבת אסור אף בתחלת השבוע, ולכן הפסיקה בזה אפילו בדבר מצוה הוא לעיכובא, דאם לא יפסוק עמו בודאי יבא לחלול שבת.

גם בשולחן ערוך הרב (או"ח סימן רמח סעיף יג) מביא שיש אומרים כיון שיודע בבירור גמור שבודאי יצטרך לחלל שבת, אסור לצאת אפילו ביום ראשון, אפילו לדבר מצוה, ולא

התירו לדבר מצוה או קודם ג' ימים שלפני השבת אלא להפליג בספינה, שאין שם ודאי גמור שיצטרך לחלל שבת, שאפשר כשיגיע השבת יגיעו לנמל אחר ויעמדו שם כל השבת ואזי לא יחללו בעשיית מלאכה ולא בתחומין, הקילו חכמים קודם ג' ימים או לדבר מצוה אפילו בתוך ג' ימים, אבל כשהוא ודאי גמור שיצטרך לחלל לא הקילו כלל בשום ענין. ומסיים דיש להחמיר כדבריהם, אבל אין למחות ביד המקילין, הואיל ויש להם על מי שיסמכו.

מה נקרא דבר מצוה

עוד כתב שם שאפילו מי שהולך לארץ ישראל לסחורה, ולא כדי להתיישב בה, אין למחות בידו, לפי שיש מי שאומר שזהו ג"כ דבר מצוה, שהרי אמרו חכמים כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא. משמע שמקיים המצוה אע"פ שאינו מתכוון משום הליכת ד' אמות אלא לסחורה, וצ"ע א"כ מה שכתב בקונטרס אחרון (הערה ח) שההולך לטייל יש להסתפק כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההליכה בארץ ישראל, וק' הרי לגבי סחורה כתב שאין למחות משום שמקיימים מצות הליכת ד"א בא"י, אע"פ שאין מכווין למצוה, א"כ גם בהולך לטייל מקיים מצוה. עוד כתב שמכל מקום אם הולך (בחול) תוך ג' ימים לסחורה, או לראות פני חבירו, יש למחות בידו, הואיל ורבו האוסרים שאין זה חשוב דבר מצוה כלל.

מילת גר או מילה שלא בזמנה ביום חמישי

בשולחן ערוך (חלק יב סימן מג) דן האם מותר לקבוע תור לניתוח ביום חמישי, ועי"ז יצטרך שיחללו עליו שבת, במקרה שאפשר לדחות הניתוח עד יופ ראשון. והנה הב"י (יו"ד סי' רס"ח) מביא בשם שו"ת התשב"ץ (ח"א סי' כ"א), שעפ"י פירוש הבעה"מ (הנ"ל) אסור למול הגר ביום ה' כדי שלא יבוא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל עליו יום השבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתנין לו עד למחר. ובסי' רס"ב הביא ג"כ משו"ת הרשב"א דתינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת ממתנין לו עד למחר, ומציין למה שכ' בסי' רס"ח. ועי' בט"ז (יו"ד סי' רס"ב, ג) שמסביר דברי הרשב"א מפני שביום הג' יש צער לנימול, ואין לגרום צער ביום השבת. ותמה עליו הצי"א שכנראה לא ראה מה שכתב הב"י בסי' רס"ח, שהוא מטעם חילול שבת, ולא משום צערא דינוקא. ולפי דברי התשב"ץ לכאורה יהיה אסור לעשות הניתוח ביום חמישי, שהרי אינו דחוף לעשותו ביום חמישי ויכול לחכות ליום ראשון. אבל אין שיטת התשב"ץ מקובל על כולם, כדלהלן.

דיעוין בש"ך (יו"ד סימן רסו ס"ק יח) שחולק על התשב"ץ מהא דאמרינן (שבת יט, א) אהא דאין מפליגין בספינה, דהיינו דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר דמי, והוא מוסכם מכל הפוסקים כמו שנתבאר בא"ח סימן רמ"ח, והכא נמי אין לך מצוה גדולה מזו. ועוד דע"כ הרשב"ץ ס"ל דהא דמחללין שבת בשלישי למילה היינו יום ג' דוקא ולא קודם לכן, ולכן מתיר לימול ביום ו', אבל לפי מ"ש הרב המגיד (פ"ב מהל' שבת) בשם קצת מפרשים ובשם הרמב"ן והרשב"א שכ"ש ביום השני מחללין וכ"כ הרמב"ם בפ"י המשנה והברטנורא ורש"י פ' ר' עקיבא, א"כ נצטרך לומר דמילה שלא בזמנה שחל בה' בשבת נדחה עד לאחר השבת וזה אי אפשר, דא"כ הא דתנן פ' ר"א דמילה קטן נימול לח' כו' ולי"ב לא פחות ולא יותר, נולד בין השמשות וחל בשני יו"ט של ראש השנה שלפני השבת נימול ל"ב, הא משכחת לה אפילו ט"ו היכא דחל שני יו"ט של ר"ה בג' וד' דה"ל י"ב ביום

ה', ואסור למולו בה' כיון דלא הוי בזמנו דידחה שבת וא"כ נדחה עד יום א', אלא ודאי דאפילו מילה שלא בזמנה שרי ביום ה'.

וכן כתב המגן אברהם (סימן שלא ס"ק ט), והוסיף דבזמן הזה שאין רוחצין אותו, ליכא למיחש לזה דלא שכיח כלל שיחללו עליו שבת, לכן אין להתירשל בדבר מצוה.

ובספר ברכי יוסף (או"ח סי' רמ"ח) מביא בשם כמה גדולי אחרונים להציל הוראות התשב"ץ מחיצו הש"ך והראנ"ח ולתרוץ דנהי דלדבר מצוה שרי, אמנם קי"ל כרבי דפוסק שישבות, ומאחר שכן במילה דאי אפשר להתנות אף שהוא מצוה סבר הרשב"ץ דאסור, אבל כתב הברכ"י שכנראה לא ראו אלו הרבנים דברי התשב"ץ בפנים, ואחרי שהודפס רואים שכתב דהיה ראוי לפסוק כרשב"ג שהוא אבן ורביה דרבי, ואין הלכה כרבי מרבו, אלא דעכ"ז פסק הרמב"ם כרבי דכל כי הא מינקט לחומרא עדיף, ובסוף התשובה הביא דהרשב"א פסק כרשב"ג, וכתב ע"ז וז"ל וכבר כתבתי דהכי איבעי לן למפסק, אבל כל מה דאפשר למעבד תקנתא עבדינן כדעת הרמב"ם עכ"ל. ולפי"ז א"א לתרוץ כנ"ל שמילה הוי כלא התנה דמשום חומרא שאינה מן הדין לא היה אוסר למול הגר וחולה שהבריא.

הצי"א מסיק שמותר לעשות הניתוחים ביום חמישי, דהא זה בודאי דכשמותר בכלל עפ"י הדין לבצע סוג ניתוחים כאלה שמסתכנים בהם, זאת אומרת מפני שיש בזה הצלה מיסורים קשים וגם סיכויים להצלחתם לפדות את החולים עי"כ ממחלתם המסוכנת. אזי יש כבר בזה גם מצוה, הן מצד החולה שמצווה לחזור אחרי רפואתו כאשר האריכו בזה גדולי הפוסקים, והן מצד הרופא שמצווה עליו להגיש לו מזור ומרפא, וממילא פשוט ומוכן איפוא דגם כשאין סכנה לדחות את ביצוע הניתוחים לאחר השבת, מכל מקום בכל עת שמתעסקים בזה מצוה קעבדי והרופא מצווה דרמיא עליה עבד והשבת אבידה דגופו היא, ומכיון דמצוה קעבדי מותר א"כ לבצעם אפילו בימי חמישי וששי, ואף על פי שיצטרכו עבור כן לחלל עליהם בודאי את השבת משום פקו"נ, משום דבמקום מצוה לא גזרו הך גזירת הרואין של שנראה כמתנה לחלל את השבת.

אשה שסובלת מסוכרת האם מותרת ליכנס להריון

בספר נשמת אברהם (ח"א סי' רמח) הביא ששאל את בעל הציץ אליעזר (ונדפס בשו"ת צי"א חלק כב סימן צד) אודות אשה שסובלת מסוכרת, וכדי שתהיה מאוזנת טוב, מקבלת 3 - 4 זריקות אינסולין ביום, כשלפני כל זריקה חייבת להוציא דם מאצבעה לבדיקת רמת הסוכר בדם, כך שתדע כמה אינסולין להזריק לעצמה, דבר זה חייבת לעשות כל יום כולל שבת קודש, דבר שכמובן כרוך באיסור תורה של הוצאת דם לשם בדיקה. בהריון, האיזון צריך להיות עוד יותר מדויק כדי שלא לסכן אותה או את העובר, ולכן חייבת לעשות כ - 8 - 4 בדיקות ביום שמביא לעוד יותר חילולי שבת, ולכן השאלה היא: (א) האם מותר לה להיכנס להריון, כשיודעת מראש שתצטרך לחלל שבת יותר פעמים ממה שהיא רגילה לעשות כשהיא איננה בהריון. (ב) האם יש הבדל אם בעלה טרם קיים מצות פו"ר או לא. ולפום ריהטא תלוי במה שהובא לעיל, האם לצורך מצוה מותר לצאת לשיירא, שלפי השו"ע לדבר מצוה מותר אפילו ביום ששי, אע"פ שיגרום לחילול שבת, א"כ ה"נ נחשב לדבר מצוה שתיכנס להריון (אפילו אם כבר קיים פרו רובו), ולכן מותר אע"פ שע"ז יגרום ליותר חילול שבת, אבל לפי המ"ב היכא שוודאי יגרום לחילול שבת אסור, וכאן הרי לא שייך "פסק עמו" שינוח בשבת, שבוודאי יהיה יותר חילול שבת.

ועי"ש שרצה להתיר עפ"י כמה נימוקים: (א) עפ"י מש"כ במקום אחר, והסכים אתו הגרש"ז אויערבאך ז"ל, דאולי עשיית זריקה לתוך הוריד שיוצא ע"י כן דם אין בו משום

חיוב דאורייתא, היות ואינו צריך לגוף צרירות הדם, כי אם למה שע"כ יכיר אם מכוון נתינת הזריקה אל תוך הוריד, והו"ל כחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרא, וא"כ יש מקום לומר בכזאת גם בנידוננו, היות ואינה צריכה לעצם הדם אלא רק כדי להוכיח עי"ז לבדיקת רמת הסוכר.

אבל לענ"ד אינו דומה כלל, דשמה לא צריך הדם כלל, אבל כאן צריך הדם עצמו, אע"פ שאינו צריך הדם רק כדי לעשות בו בדיקת רמת הסוכר. עוד יש להעיר שאפילו אם נאמר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא, אבל מידי איסור דרבנן לא יצאנו, ומי התיר ליכנס למצב שצריך לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן.

(ב) עפ"י מש"כ בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב ז"ל, שנשאל אם מותר להקיז דם בשבת לחולה שאין בו סכנה, והשיב דדם מיפקד פקיד בוורידים וכו', ולא אמרו דהוצאת דם יש בו משום נטילת נשמה אלא הדם היוצא מחמת חבורה, ואע"ג דהכא בדם ההזקה אי אפשר שלא תצא טיפת דם מחמת חבורה, ויש בו משום נטילת נשמה, אפ"ה לא מיתחייב. וא"כ לפי"ז אם יש מקום לסדר בנידוננו הוצאת הדם בכגון הנ"ז, יצא לנו שלא באים לידי איסור דאורייתא. ויש להעיר (כנ"ל) שמי התיר ליכנס למצב שצריך לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן.

(ג) עוד יש לצרף שיטת הרמב"ם דחיובא דחובל הוא משום מפרק ושיעורו הוא בכגרוגרת, וא"כ בנידוננו, אם אפשר להסתפק בהוצאת דם בשבת פחות מכגרוגרת לא יבואו בכלל לידי איסור דאורייתא. שוב יש להעיר הרי קי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה, ואע"פ ששיטת החכם צבי שבאיסורי שבת חצי שיעור מותר מה"ת, אבל כבר דחו דבריו על פי מש"כ רש"י (שבת עד, א) להדיא שגם באיסורי שבת חצי שיעור אסור מה"ת. מסיק הצי"א וז"ל לאור כל המתברר יש להתיר בנידון שאלתו דמר בכל צדדיה ובכל גוונא שהוא.

ואילו בדידי הייתי מתיר אולי עפ"י פסק השו"ע שלצורך מצוה מותר ליכנס לחשש חילול שבת כנ"ל, וכדאי הוא הב"י לסמוך עליו בשעת הדחק.